

PRÍNOS DO POZNANIA FEUERBACHOVEJ FILOZOFIE

(Teodor Münz, *Humanistická iniciatíva Feuerbachovej filozofie*, Bratislava 1971, 290)

Z príležitosti stého výročia smrti Ludwiga Feuerbacha vyšla u nás nedávno monografická práca Teodora Münza pod názvom *Humanistická iniciatíva Feuerbachovej filozofie*. Nejde však o príležitostnú publikáciu, je to skutočne tvorivý príspevok k dejinám filozofických zdrojov marxizmu na základe prénikavej analýzy Feuerbachových (aj rukopisných) prác, najmä neskorších, až doteraz dostatočne neprebádaných.

Hneď na začiatku musím konštatovať, že autor tejto monografickej práce počas mnohých rokov sústavným štúdiom a výskumom nadobudol rozsiahlu a hlbokú erudíciu v oblasti dejín novovekej filozofie a dôkladne si osvojil aj moderné marxistické metodologické postupy v tejto disciplíne. Práve preto nemohlo byť úmyslom autora napísať nejaký ďalší variant tradičných prístupov k Feuerbachovmu ideovému prínosu, ale podujal sa prispieť k hlbšiemu poznaniu tohto dôležitého zdroja marxizmu novým a pôvodným prehodnotením, založeným na dôkladnom a vyčerpávajúcom rozbere celej Feuerbachovej tvorby.

Ako autor v úvode konštatuje, najlepšie poznáme Feuerbachovu ranomaterialistickú tvorbu približne z rokov 1841—1844. Najlepšie ju poznali aj Marx a Engels. Táto tvorba najviac ovplyvnila ich filozofický vývin.

Preskúmaním celej Feuerbachovej tvorby aj časti jeho dosiaľ nevydanej pozostalosti autor presvedčivo dokázal, že doterajšie náhľady o jeho filozofii sú neraz neprimerané. Doterajším marxistickým prá-

cam o Feuerbachovej filozofii uniklo, že Feuerbach sa prepracoval nielen od hegelianstva k materializmu, ale postupne rozvíjal a zdokonaľoval aj svoj materialistický postoj. Napokon sa Feuerbach dostal na ideové pozície oveľa bližšie k Marxovým náhľadom, než sa dodnes predpokladá.

Autor zisťuje, že po ranomaterialistickej fáze vyvíjal sa Feuerbach ďalej a v nejednej súvislosti korigoval svoje počiatočné nedostatky, často aj také, ktoré mu vyčítali vo svojich prácach klasici. Vo svojich posledných prácach z etiky, ako uvádza Münz, Feuerbach dospel až na prah historikomaterialistického hodnotenia mravných, právnych a iných vzťahov, a to aj pod vplyvom čítania Marxovho *Kapitálu*.

Münzova kniha je teda novým zhodnotením Feuerbachovho diela, nezávislým od tradovaných prístupov. Výslovne originálne analyzuje otázku Feuerbachovho vzťahu k Heglovej dialektike, Marxovho vzťahu k Feuerbachovej kritike Heglovej dialektiky, otázku Feuerbachovej etiky, etiky, materializmu atď. Pravda, takýto nový a súčasne adekvátny prístup si vyžadoval okrem detailného poznania Feuerbachovho diela aj dôkladné preštudovanie prác filozofov, na ktoré Feuerbach nejakým spôsobom nadväzuje. To znamená, že predpokladá kritické obnaženie všetkých ideových a spoločenskodejinných koreňov Feuerbachovej filozofie, ako aj zachytenie sociálnoideovej atmosféry doby v celej komplexnosti. Tieto predpoklady autor nesporne má ako dôkladne fundovaný bádateľ v oblasti novovekej filozofie a kon-

krátne napr. ako prekladateľ Heglových spisov a ich zasvätený vykladač.

Podstatným a hlboko odôvodneným príansom Münzovej monografickej práce je tento poznatok: historickým a dodnes nedoceneným Feuerbachovým činom je to, že sa ako prvý mysliteľ výrazne postavil proti filozofickým koncepciám človeka, ktoré vyplývajú v konečných dôsledkoch tak z Heglovho absolútneho idealizmu, ako aj z mechanistického materializmu, reprezentovaného najmä Holbachovým dielom. Autorove vývody, podopreté naozaj dôkladnou a všestrannou analýzou, vyúsťujú napokon do záveru, že obidve tieto protikladné filozofické sústavy, hoci sú v istom parciálnom zmysle humanizujúce, človeka príliš absorbovali a degradovali na prejav duchovnej alebo hmotnej substancie. Münz najprv výstižne a argumentovane obnažil zdroje Feuerbachovej kritiky teologického charakteru špekulatívnej filozofie, kritiky rodového ducha ako rezídua teologických predstáv o bohu. Podľa Münza Heglov idealizmus pokladal človeka len za nástroj svetového ducha, manifestujúceho vo svojich výtvoroch seba samého. Pokiaľ ide o francúzsky predrevolučný materializmus, bol síce osvietenský, bojoval za oslobodenie človeka z područia svetských i duchovných autorít, za demokratickejšie spoločenské usporiadanie, ale jednako chápal človeka zväčša ako stroj, ktorý podlieha všeobecnému prírodnému determinizmu a je v ňom iba bezmocnou zložkou.

Velkou Feuerbachovou zásluhou, ako právom Münz tvrdí, je to, že filozoficky oslobodil človeka z otrockej závislosti tak od boha v podobe rezídua v špekulatívnej filozofii, ako aj od hmoty, a že sa

veľkoryso pokúsil o jeho rehabilitáciu ako relatívne samostatnej bytosti, ktorú treba ponímať v totalite ľudských kvalít. Ako Münz ukazuje, podľa Feuerbacha je to práve veda, technika a prax, ktoré sú schopné tento proces realizovať. Emancipácia človeka znamená podľa prilievavých slov T. Münza predovšetkým odstrániť jeho závislosť od prírody v negatívnom zmysle, t. j. vytvoriť proces ovládania prírody človekom, ako aj porušiť negatívnu závislosť človeka od spoločnosti, ako to vyplýva z Feuerbachových neskorších prác. Taktó sa Feuerbach povzniesol na pozície antropologického materializmu, ktorým sa zreteľne dištancoval od tradičného mechanistického materializmu. Münz však jednako uznáva, že isté dobou podmienené nedostatky tohto Feuerbachovho antropologického materializmu vysvetľujú aj čiastočné nedostatky jeho humanizmu. Autor vo svojej práci venuje primeranú pozornosť aj tomuto dobovému podmieneniu a konštatuje, že Feuerbach v mnohom anticipoval to, čo „viselo vo vzduchu“ a čo potom rozpracovali neskorší myslitelia, neraz bez nadväznosti na jeho dielo, resp. na jeho poznanie.

Autor napokon poukazuje v práci konkrétne na istý Feuerbachov vplyv (niektorých jeho prác) na formovanie marxistickej filozofie, osobitne však aj na to, že svojím humanizmom a antropologizmom vo všeličom anticipoval aj neskoršiu filozofiu človeka a existencializmus.

Krátko, nová kniha T. Münza sa vyznačuje vysokou úrovňou, pôvodnosťou i náročnosťou a je originálnym a v mnohom aj objavným dielom.

I. Hrušovský

ESTETICKÉ HODNOTY A ICH MERADLÁ

Základnou otázkou hodnotiacich disciplín od začiatku ich vzniku bola otázka o možnosti exaktných kritérií hodnotnosti fenoménov ľudskej skutočnosti. Od rie-

šenia tejto otázky závisí exaktnosť vlastnej teórie hodnôt. Absencia problematiky kritérií a meradiel hodnôt znamená pre axiológiu toľko, ako dostať sa do začarova-